

važnost savremenih društvenih i kulturnih kretanja. Sa tih pozicija studija je pisana prijemčivo za stručna učitavanja i isčitavanja. Kada se postigne dobar balans između precizne naučne sistematičnosti, razumljivog tumačenja i upitanosti, koja čitalački inspiriše, onda je knjiga Ildiko Erdei Antropologija potrošnje postigla svoj cilj – saznanja, razumevanja i rasvetljavanja sa otvorenim mogućnostima teorijske prohodnosti.

Miroslava Lukić Krstanović

Ivan Kovačević, Bojan Žikić, Ivan Đorđević, *Strah i kultura*,
Beograd 2008, Srpski genealoški centar

Knjiga *Strah i kultura* sastavljena je od tri celine (Ivan Kovačević, *Strah i Panika. Sociološka priča o šabačkim kanibalima*, Bojan Žikić, *Strah, zlo i ludilo* i Ivan Đorđević, *Strah, otpor i identitet*) koje povezuje tema straha i analiza njegovog konstruisanja i manifestovanja u kulturi.

Ovo je prvi put da se u domaćoj kulturnoj produkciji govori o strahu kao kulturno generisanom i oblikovanom stanju, iako je to jedna od novih velikih tema u zapadnim humanističkim disciplinama i društvenim naukama, koja se ubrzano razvija od poslednje decenije XX veka, naročito nakon napada na Svetski poslovni centar u Njujorku 11. septembra 2001. *Strah i kultura*, kao prva od te vrste knjiga u domaćoj antropologiji otvara novu temu: kako se on proizvodi i kako se na njega odgovara u našoj kulturi i društvu, ali i šire – kao tekst koji ne samo antropolozima nego i naučnicima iz drugih disciplina, ali i široj zainteresovaoj publici, može da objasni kako su objektivne okolnosti u kojima živimo (ili smo živeli od devedesetih godina 20. veka do danas) i iskustva koja smo stekli, oblikovali strahove koji – kao u slučaju masovne panike u Šapcu, ili prikriveno, kao u tekstovima o alternativnim istorijama Srbije – oblikuju svakodnevno ponašanje ljudi u našem savremenom društvu.

Kovačevićev tekst, kroz konkretan primer straha od kanibalističke sekte u Šapcu, koji je kulminirao novembra 2006. godine, daje precizan uvid u mehanizam nastanka masovne panike koja oblikuje svakodnevno ponašanje ljudi. On ispituje kako su socijalni uslovi iz prve faze tranzicije, situacija opšte društvene nesigurnosti u vreme političke neizvesnosti, etno-znanja o kanibalizmu i vampirizmu, oblikovana u skladu sa globalnim popularno-kulturnim predstavama, i moguće rekonstrukcije političkog konteksta iz vremena prve faze tranzicije, stvorila klimu u kojoj je medijska mašinerija mogla da generiše masovnu paniku.

Žikićev tekst analizira koncepte zla i ludila koji izazivaju strah u delu horor pisca Stivena Kinga. Autor apostrofira da suočavanje sa strahom podrazumeva put od socijalne/kulturne neuklopljenosti do sociokulturne integracije – za one koji su prepoznali Zlo i pobedili strah od njega, pa tako i

Zlo samo, odnosno do nestanka – za one koji su mu podlegli, te su bili kanali njegovog otelotvorenja. Uspešan performans socio-kulturne integracije se vidi kao način prevazilaženja straha u Kingovom delu nezavisno od načina artikulisanja temeljne ose Dobro-Zlo. To on vidi i kao osnov izuzetno uspešne komunikacije Kingovih dela sa publikom širom sveta: i dileme i njihova razrešenja strukturalno su uklopljeni u sociokulturni sistem.

Dorđevićev tekst se bavi analizom alternativnih istorija Srbije, pisanih tokom poslednje decenije 20. veka, dakle u vreme ratova, sankcija i izolacije. Analiza SF literature nastale u tom periodu, pokazala je da ove priče, iako formalno gledano konstruisane u okviru žanrovskih premisa, isključuju osnovnu vrednost žanra – njegovu subverzivnost, koja je povod za promenu pogleda na svet i sistema vrednosti. U njima su dominantne ideje iz devedesetih godina prošlog veka - stavovi koji su u potpunosti podržavali rekonstruisani nacionalni identitet u okviru miskog prostora. Upravo suprotno antiutopijama, ova literatura nije preispitivala stvarnost, nego je opravdavala, ističući da za Srbiju nema drugog puta od onog koji podrazumeva patnju, pošto je strah od gubljenja pretpostavljenog esencijalnog identiteta bio važniji od želje za bilo kakvom promenom.

Ova tri teksta predstavljaju zanimljivo uklopljenu sintezu analiza različitih motiva i načina kulturnog produkovanja straha. Celina je ostvarena tretiranjem narativa i žanra kao predložka antropološke analize u izvandrednom semiotičkom maniru. Dok se jedan bavi medijima u užem smislu (novinskim tekstovima) i glasinama, druga dva analiziraju književne tekstove, a prostorni okvir je organizovan u nizu lokalno-globalno-lokalno, s tim što su oba lokalna ujedno i globalna, tretirajući fenomene medijskog generisanja panike i antiutopija, kao tematike popularne kulture, u lokalnom kontekstu.

Suštinska tema je Zlo kao ono što izaziva strah. I tu, ponovo, dolazi do distinkcije *globalno : lokalno*. Dok se King jasno i nedvosmisleno bavi Zlom kao opštom kategorijom, glasine i alternativne istorije Srbije otkrivaju Zlo unutar političkog delovanja u vreme devedesetih tj. prve faze tranzicije. To je Zlo koje generiše stalno nove strahove, kojih se teško može osloboditi, jer – kako to, opet, pokazuje analiza Kingovih tekstova – to zahteva prethodno suočenje sa samim sobom i razumevanje sopstvene odgovornosti u kreiranju i opstanku Zla. Tako ova knjiga zadovoljava i ulogu antropologije kao socijalne/kulturne kritike.

Ukupno gledano, knjiga *Strah i kultura* je izuzetno inspirativno i relevantno štivo za antropologe i druge naučnike, kao i sve ostale zainteresovane za razumevanje tranzicijske Srbije, ali i širih, globalnih okvira u kojima žive.

Marijana Mitrović